

Olsztyn, 1 lutego 2022 r.

PS-I.431.4.6.2021

**Pan
Marek Wolszczak
Wójt Gminy Kozłowo
ul. Mazurska 3
13-124 Kozłowo**

Stosownie do art. 47 ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (Dz. U. z 2020, poz. 224), zwanej dalej: „ustawą o kontroli w administracji rządowej”, przekazuję Panu Wójtowi treść wystąpienia pokontrolnego.

Wystąpienie pokontrolne

Kontrolę przeprowadzono w Urzędzie Gminy w Kozłowie, ul. Mazurska 3, 13-124 Kozłowo, NIP: 7451135272, REGON: 000538254, w siedzibie jednostki kontrolowanej oraz na obiektach cmentarnictwa wojennego, położonych na terenie gminy.

W okresie objętym kontrolą oraz w okresie prowadzenia kontroli stanowiska pełnili:

- Marek Antoni Wolszczak – Wójt Gminy Kozłowo, wybrany w wyniku wyborów bezpośrednich w dniu 21 października 2018 r., urząd objął w dniu 23 listopada 2018 r., tj. z chwilą złożenia ślubowania wobec Rady Gminy w Kozłowie, zgodnie z art. 29a ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 z późn. zm.) – kierownik kontrolowanej jednostki.

[Dowód: akta kontroli str. 5-11]

- Piotr Jaskólski – kierownik Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej w Urzędzie Gminy w Kozłowie, na zajmowanym stanowisku od 11 grudnia 2017 r.

[Dowód: akta kontroli str. 12-13]

Kontrolę przeprowadził zespół pracowników Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, Wydział Polityki Społecznej, Oddział Budżetu, Planowania i Analiz, w składzie:

- Emilia Orzoł – inspektor wojewódzki, legitymacja służbowa nr 16/2019 wydana przez Dyrektora Generalnego Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, pełniąca funkcję przewodniczącego zespołu kontrolnego, na podstawie wydanego przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego pisemnego, imiennego upoważnienia do kontroli

nr FK-IV.0030.771.2021 z dnia 18 października 2021 r., która w dniu 13 października 2021 r. złożyła oświadczenie o braku istnienia przesłanek uzasadniających wyłączenie od udziału w przedmiotowej kontroli.

[Dowód: akta kontroli str. 1, 3]

- Aneta Peplowska-Dawid – inspektor wojewódzki, legitymacja służbowa nr 98/2018 wydana przez Dyrektora Generalnego Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, członek zespołu kontrolnego, na podstawie wydanego przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego pisemnego, imiennego upoważnienia do kontroli nr FK-IV.0030.772.2021 z dnia 18 października 2021 r., która w dniu 13 października 2021 r. złożyła oświadczenie o braku istnienia przesłanek uzasadniających wyłączenie od udziału w przedmiotowej kontroli.

[Dowód: akta kontroli str. 2, 4]

Kontrolę przeprowadzono w terminie od 25 października 2021 r. do 26 października 2021 r.

Kontrola została odnotowana w książce kontroli jednostki kontrolowanej pod pozycją nr 4 (2021).

Zakres kontroli:

- przedmiot kontroli: ocena realizacji powierzonego Gminie Kozłowo zadania z zakresu administracji rządowej, dotyczącego obowiązku utrzymania grobów i cmentarzy wojennych,
- okres objęty kontrolą: od 1 stycznia 2021 r. do dnia 25 października 2021 r.

Jednostka kontrolowana została poinformowana o rozpoczęciu przedmiotowej kontroli pismem nr PS-I.431.4.6.2021 z dnia 15 października 2021 r.

W dniu kontroli jednostkę reprezentował Piotr Radzewicz – Skarbnik Gminy, któremu kontrolujący, przed przystąpieniem do czynności kontrolnych, okazali stosowne imienne upoważnienia, a także zapoznali z przedmiotem, zakresem oraz sposobem przeprowadzenia kontroli.

Kontrolę przeprowadzono na podstawie art. 6 ust. 4 pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (Dz. U. z 2020 r. poz. 224), art. 28 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz. U. z 2019 r. poz. 1464 z późn. zm.), w związku z § 7 Porozumienia Nr PS-I.5230.1.30.2021 zawartego w dniu 30 sierpnia 2021 r. pomiędzy Wojewodą Warmińsko-Mazurskim a Gminą Kozłowo w sprawie powierzenia Gminie prowadzenia zadania z zakresu administracji rządowej, dotyczącego obowiązku utrzymania grobów i cmentarzy wojennych (Dz. Urz. woj. warm.-maz. poz. 4113 z 29 października 2021 r.).

Na podstawie ustaleń kontroli działalność Urzędu Gminy w Kozłowie ocenia się pozytywnie z nieprawidłowościami.

Powyższą ocenę ogólną uzasadniają następujące oceny częściowe i ustalenia kontroli:

1. Organizacja pracy oraz kadra realizująca powierzone zadanie z zakresu administracji rządowej, związane z utrzymaniem cmentarzy i grobów wojennych.

W wyniku przeprowadzonych czynności ustalono, że w okresie objętym kontrolą, zadanie wynikające z przedmiotu kontroli zostało przypisane do kompetencji Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej. Wskazuje na to zapis w § 22 ust. 1 pkt 10 Regulaminu Organizacyjnego, nadanego Zarządzeniem Nr 49/2019 Wójta Gminy Kozłowo z dnia 1 sierpnia 2019 roku, w brzmieniu: „Prowadzenie spraw cmentarzy wojennych”. Komórka podlega bezpośrednio Wójtowi Gminy.

[Dowód: akta kontroli str. 14-40]

Zostało zatem zrealizowane zalecenie pokontrolne, wydane po kontroli problemowej obejmującej ten sam obszar tematyczny, przeprowadzonej w dniu 7 sierpnia 2015 r. przez zespół inspektorów Wydziału Polityki Społecznej W-M UW w Olsztynie. Polecono wtedy wskazać w Regulaminie Organizacyjnym Urzędu Gminy w Kozłowie komórki organizacyjnej odpowiedzialnej za realizację zadań związanych z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi.

Obowiązki wynikające z powierzonego gminie zadania przydzielono podinspektorowi ds. drogownictwa, energetyki i gospodarki terenowej, zatrudnionemu w Referacie Inwestycji i Gospodarki Terenowej. Zadanie zostało wyszczególnione w § 4 pkt 12 zakresu czynności pracownika w brzmieniu: „Prowadzenie ewidencji zabytków i cmentarzy gminnych (w tym także wojennych)”.

[Dowód: akta kontroli str. 41-45]

W ocenie inspektorów, treść kontrolowanego zadania ujęta w zakresie czynności, wymaga zmiany, bowiem zawęży powierzone zadanie do określonej czynności, tj. jedynie do prowadzenia ewidencji cmentarzy wojennych. Zauważyć należy, że stosownym Porozumieniem Wojewoda powierza, a Gmina przejmuje zadanie z zakresu administracji rządowej, dotyczące obowiązku utrzymania grobów i cmentarzy wojennych, obejmujące w szczególności: wykonywanie bieżących prac remontowo-konserwacyjnych i porządkowo-pielęgnacyjnych na cmentarzach i grobach wojennych, ustalanie potrzeb finansowych w tym zakresie, czy też prowadzenie ewidencji grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na terenie gminy. Ponadto, niezależnie od wyboru dokonanego przez organ prawodawczy samorządu, ustawowym obowiązkiem nałożonym na gminę jest sprawowanie bezpośredniego dozoru nad stanem grobów i cmentarzy wojennych oraz zawiadamianie wojewody w razie uszkodzenia grobu lub innych elementów cmentarza wojennego (art. 7 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych).

Według kontrolujących, ograniczony zakres zadania bez wskazania, że obejmuje ono również nadzór i opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi, może skutkować, m.in. utrudnieniem w egzekwowaniu powierzonych gminie obowiązków wynikających z Porozumienia zawartego z Wojewodą Warmińsko-Mazurskim.

Ustalono, że zapis zadania, w identycznym brzmieniu, występował podczas kontroli w dniu 7 sierpnia 2015 r. Polecono zredagować zapis zadania dotyczącego opieki nad obiektami cmentarnictwa wojennego w zakresie czynności pracownika, w sposób odzwierciedlający obowiązki związane z jego realizacją, np. „organizowanie i sprawowanie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi”. W odpowiedzi, Wójt Gminy, pismem nr RGT.7045.18.2015 z dnia 12 października 2021 r., poinformował, że zadania dotyczące opieki nad obiektami cmentarnictwa wojennego zostaną przypisane w zakresie czynności pracownikowi Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej. W trakcie bieżącej kontroli ustalono, że wydane zalecenie pokontrolne nie zostało wykonane.

- Ocena cząstkowa: Działalność jednostki w kontrolowanym obszarze ocenia się **pozytywnie z nieprawidłowościami**.

2. Prowadzona dokumentacja w zakresie ewidencjonowania, nadzorowania, organizowania i sprawowania opieki nad cmentarzami i grobami.

Z udostępnionej przez podinspektora dokumentacji objętej przedmiotem kontroli wynika, że na stanowisku pracy jest prowadzona teczka, którą oznaczono symbolem komórki oraz symbolem i hasłem z jednolitego rzeczowego wykazu akt: RGT.7045 „Utrzymanie miejsc grzebalnych” kat. „B 5”. W założonej teczce zgromadzono akta spraw bieżących związanych z utrzymaniem grobów i cmentarzy wojennych.

W przedmiotowej teczce zawarte jest sprawozdanie merytoryczno-finansowe z realizacji zadania w nim określonego, które zgodnie z Porozumieniem Nr PS-I.5230.1.30.2021 z dnia 30 sierpnia 2021 r. następuje w dwóch terminach: do dnia 15 września 2021 r. i do dnia 15 stycznia 2022 r. Jednostka kontrolowana dopełniła obowiązku rozliczenia powierzonego zadania, jednakże nadając po terminie (jeden dzień), sprawozdanie okresowe I za 2021 r. Po ocenie sprawozdania pod względem formalno-finansowym oraz merytorycznym, wniesiono następujące zastrzeżenia: sprawozdanie złożono po terminie oraz sporządzono niezgodnie ze wzorem, nie zawierało kompletu wymaganych dokumentów, stwierdzono niezgodność (niespójność) danych w sprawozdaniu, wskazano nieprawidłową datę zawarcia Porozumienia, nie spełniało wymogów formalnych w zakresie oznaczenia sprawozdania pieczętką nagłówkowa jednostki. Do dnia kontroli zidentyfikowane braki i błędy zostały usunięte, a rozliczenie zaakceptowane.

[Dowód: akta kontroli str. 46-51]

Zespołowi inspektorów okazano również karty ewidencyjne założone w 2021 r., według nowego wzoru, w związku z projektem Narodowego Instytutu Dziedzictwa pn. „Digitalizacja i udostępnienie cyfrowych dóbr kultury – zabytków oraz grobów i cmentarzy wojennych”. Karty o cmentarzach wojennych zawierają, w zależności od posiadanej wiedzy, m.in. takie informacje: nazwa gminy, powiatu, miejscowości, dawna nazwa miejscowości, położenie i opis lokalizacji obiektu, właściciel (zarządca) terenu, rodzaj obiektu, powierzchnia obiektu, numer i data wpisu do rejestru zabytków, okres historyczny, informacja o pochowanych, status (narodowość) pochowanych, opis i stan zachowania obiektu, informacje dotyczące aktów wandalizmu, kradzieży, uszkodzeń, bibliografia.

Karty przechowywane były w nieprawidłowo oznakowanej teczce („Karty ewidencyjne cmentarzy wojennych/ kwater/ mogił”), co mogło skutkować w przyszłości bezpowrotną utratą informacji o obiektach o szczególnym charakterze kulturowym. Wobec tego, karty ewidencyjne należy sklasyfikować w aktach sprawy o symbolu 7041 „Ewidencja cmentarzy na terenie jednostki samorządu” (kat. arch. akt „A”), tj. zgodnie z załącznikiem nr 2 do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych. Dokumentację kategorii „A” przechowuje się wieczysto, co zapewnia ochronę zgromadzonych danych o grobach i cmentarzach wojennych o wartości historycznej, artystycznej i naukowej.

Odpowiednio poinstruowany pracownik UG Kozłowo, w trakcie kontroli oznakował teczkę aktową z ewidencją grobów wojennych (RGT.7041 „Ewidencja cmentarzy na terenie jednostki samorządu”, kat. „A”). Tym samym zostały usunięte stwierdzone nieprawidłowości.

Według ewidencji grobów i cmentarzy wojennych, której jeden komplet jest w dyspozycji Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, na terenie gminy Kozłowo znajduje się 6 obiektów cmentarnictwa wojennego. Analizując natomiast przedstawiony dodatkowy zbiór z gminną ewidencją zabytków, utworzoną Zarządzeniem Nr 18/2021 Wójta Gminy Kozłowo z dnia 9 marca 2021 r., kontrolujący zauważyli, że są w niej ujęte karty obiektów cmentarnictwa wojennego, które nie występują w ewidencji grobów i cmentarzy wojennych, tj. Sarnowo - kwatera żołnierzy niemieckich z I wojny światowej, położona w obrębie cmentarza rzymskokatolickiego oraz cmentarze wojenne z I wojny światowej w miejscowości: Zakrzewko, Zakrzówko, Turowo, Turowo (Browina), Załuski.

[Dowód: akta kontroli str. 52-62]

Zespół inspektorów poinstruował pracownika, że celem ewidencji jest rozpoznanie istniejących na terenie gminy obiektów cmentarnictwa wojennego i zebranie o nich istotnych i kompletnych informacji o wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, a także zaplanowanie i prowadzenie prawidłowej działalności konserwatorskiej. Poza tym, wobec zachodzącej degradacji obiektów, ewidencja wraz z załączonymi fotografiami stanowi często jedyny materialny ślad cmentarza, który uległ zniszczeniu czy zatarciu. Brak kart ewidencyjnych może skutkować w przyszłości bezpowrotną utratą informacji o obiekcie mającym trwałe znaczenie kulturowe. Należy przyjąć, że przyczyną tych nieprawidłowości jest brak dostatecznego rozeznania w zasobach gminy w zakresie występujących grobów i cmentarzy wojennych przez pracownika Referatu oraz osoby nadzorującej jego pracę.

Kontrolujący pouczyli także, że prowadzenie ewidencji grobów i cmentarzy wojennych jest działaniem ciągłym, dlatego też karty ewidencyjne należy uzupełniać i poprawiać w zależności od występujących trwałych zmian, jak również w oparciu o pozyskane dodatkowe informacje, by opis w nich zawarty odpowiadał stanowi faktycznemu.

Realizując kolejne zalecenie pokontrolne dotyczące próby zlokalizowania pozostałych obiektów cmentarnictwa wojennego na terenie gminy, a następnie objęcie ich opieką, kierownik oraz pracownik Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej udzielili wyjaśnień, że poszczególne obiekty na terenie gminy Kozłowo, występujące w materiałach źródłowych,

są lokalizowane i będą sukcesywnie porządkowane, np. cmentarz wojenny w Turowie (Browina), kwatera wojenna w Zaborowie oraz cmentarz wojenny w Zakrzewku, położony na działce wchodzącej w skład zasobu Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa Oddział Terenowy w Olsztynie. Zostaną podjęte próby uzgodnienia w zakresie opieki nad cmentarzami i mogiłami wojennymi z właścicielami terenów zajętych pod te obiekty (Nadleśnictwo Olsztynek, Nadleśnictwo Dwukoły, Nadleśnictwo Nidzica, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa Oddział Terenowy w Olsztynie).

[Dowód: akta kontroli str. 63-65]

- Ocena cząstkowa: Działalność jednostki w kontrolowanym obszarze ocenia się **pozytywnie z nieprawidłowościami.**

3. Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w przypadku obiektów objętych ochroną konserwatorską

Na podstawie rejestru zabytków nieruchomych dla województwa warmińsko-mazurskiego, zamieszczonego na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie, ustalono, że prawną ochroną konserwatorską objęte są następujące obiekty cmentarnictwa wojennego, tj.:

- 1) Michałki - cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej,
- 2) Sarnowo Kolonia Ginter - cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej,
- 3) Sarnowo - kościół ewangelicki, obecnie rzym.kat. parafia p.w. św. Antoniego, (nieistniejący cmentarz przykościelny, na którym istniała kwatera wojenna żołnierzy niemieckich poległych w czasie I wojny światowej),
- 4) Szkotowo - cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej,
- 5) Zakrzewko - cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej.

W trakcie kontroli inspektorzy stwierdzili, że w kartach ewidencyjnych dotyczących wymienionych obiektów, w rubryce 12 „Numer i data wpisu do rejestru zabytków lub inna forma ochrony”, odnotowano prawidłowy numer rejestru i datę wpisu.

W żadnej karcie ewidencyjnej nie nadmieniono natomiast, dla których obiektów cmentarnictwa wojennego występujących na terenie gminy, założono karty adresowe gminnej bądź wojewódzkiej ewidencji zabytków. Brak pełnych danych w dokumentacji może mieć wpływ na pozbawienie tych obiektów dodatkowej formy ochrony. Wpis do wojewódzkiej, czy gminnej ewidencji zabytków stanowi formę dokumentacji i rozpoznania zasobów zabytków na terenie województwa bądź gminy. Przyczyną tego uchybienia jest niedostateczna współpraca pomiędzy pracownikami Urzędu Gminy w Kozłowie, którzy prowadzą odrębne ewidencje.

Zespół kontrolny poinformowano, że z uwagi na charakter prowadzonych w 2021 r. prac porządkowo-pielęgnacyjnych na obiektach cmentarnictwa wojennego, objętych ochroną konserwatorską, nie zachodziła potrzeba dokonywania uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

[Dowód: akta kontroli str. 63-65]

- Ocena cząstkowa: Działalność jednostki w kontrolowanym obszarze ocenia się **pozytywnie z uchybieniami.**

4. Środki finansowe przeznaczone na utrzymanie grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na terenie gminy.

Zadanie będące przedmiotem kontroli jednostka przyjęła na mocy Uchwały Nr XL/332/2021 Rady Gminy w Kozłowie z dnia 2 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia zadań administracji rządowej w zakresie utrzymania grobów i cmentarzy wojennych na terenie gminy Kozłowo. Na podstawie tej uchwały, Wójt Gminy w dniu 30 sierpnia 2021 r. zawarł z Wojewodą Warmińsko-Mazurskim Porozumienie Nr PS-I.5230.1.30.2021 w przedmiocie utrzymania grobów i cmentarzy wojennych. Plan dotacji gminy został zwiększony o określoną w Porozumieniu kwotę w wysokości 7.000 zł, decyzją Wojewody Warmińsko-Mazurskiego Nr Fk 223/2021 z dnia 20 sierpnia 2021 r. Środki te zostały wprowadzone do budżetu gminy Uchwałą Nr XLIII/339/2021 Rady Gminy w Kozłowie z dnia 8 września 2021 r. w sprawie: zmian w budżecie gminy na 2021 rok, a zaksięgowane na rachunku bankowym jednostki 9 września 2021 r.

Zgodnie z § 3 ust. 1 Porozumienia, gmina zobowiązuje się do prowadzenia wyodrębnionej ewidencji księgowej środków finansowych otrzymanych z dotacji na realizację zadania oraz wydatków dokonywanych z tych środków. W toku kontroli ustalono, że środki z dotacji ewidencjonowane są na koncie: 901-710-71035-2020D-901000D, natomiast do rozrachunków tych środków wykorzystywane jest konto: 130-710-71035-4300W-901000D „zakup usług pozostałych”. Do dnia kontroli nie poniesiono z tego konta wydatków.

Gmina Kozłowo na realizację przejętego od Wojewody zadania nie zaplanowała środków własnych.

[Dowód: akta kontroli str. 67-88]

- Ocena cząstkowa: Działalność jednostki w kontrolowanym obszarze ocenia się **pozytywnie.**

5. Organizacja, zakres oraz przebieg prac porządkowych przy obiektach cmentarnictwa wojennego znajdujących się na terenie gminy.

Z wyjaśnień udzielonych przez pracowników Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej wynika, że w 2021 r. opieką, w ramach Porozumienia z Wojewodą, objęto wszystkie ujęte w ewidencji groby i cmentarze wojenne, położone na terenie gminy. Prace porządkowe rozpoczęły się wiosną, przed zawarciem Porozumienia z Wojewodą, i były prowadzone przez pracowników gospodarczych gminy. Kierownik Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej w Urzędzie Gminy w Kozłowie określał zakres oraz częstotliwość prowadzonych prac.

Po zawarciu porozumienia z Wojewodą Warmińsko-Mazurskim w dniu 30 sierpnia 2021 r. oraz otrzymaniu dotacji, wykonanie prac porządkowych na cmentarzach wojennych w miejscowościach: Michałki, Lipowo, Sarnowo, Szkotowo, Gołębiewo, zlecono do realizacji firmie [REDAKTOWANE] z Dąbrówna, na podstawie pisemnego zlecenia nr RGT.2151.407A.2021 z dnia 8 października 2021 r., na kwotę 3.500 zł. Główne prace

polegały na bieżącym usuwaniu zanieczyszczeń, koszeniu trawy, usuwaniu chwastów, pielęgnacji drzew i krzewów, grabieniu opadłych liści.

Stan utrzymania obiektów cmentarnictwa wojennego jest monitorowany przez kierownika i odpowiedzialnego za zadania pracownika Referatu Inwestycji i Gospodarki. Odbiór prac dokumentowany jest pisemnym protokołem, odrębnie na każdy obiekt.

Zespołowi inspektorów udzielono pisemnych wyjaśnień, że w badanym okresie nie odnotowano aktów wandalizmu, jak też skarg na stan utrzymania obiektów cmentarnictwa wojennego na terenie gminy Kozłowo.

Należy jednak wspomnieć, że w 2019 r. Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki w Olsztynie otrzymał telefoniczne zgłoszenie o zniszczeniu elementów kwatery żołnierzy niemieckich z I wojny światowej, znajdującej się w obrębie cmentarza rzymskokatolickiego w miejscowości Sarnowo gm. Kozłowo. Z 14 tablic nagrobnych - steli i krzyża, zachowało się jedynie 5. Pozostałych tablic nie odzyskano, bowiem, jak ustalono w toku policyjnego śledztwa, uległy one zniszczeniu (pokruszeniu), a ich pozostałości w 2013 r. zostały wywiezione wraz z innym gruzem do tłuczni kamienia. Tym samym bezpowrotnie utracono oryginalne informacje o pochowanych, wśród których byli również Polacy, o czym świadczyły wyryte na płytach nagrobnych nazwiska.

Zgodnie z wyjaśnieniami złożonymi przez kierownika i pracownika Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej, opieka nad kwaterą wojenną żołnierzy niemieckich z I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Sarnowie jest organizowana przez zarządcę cmentarza – parafię pw. Świętego Antoniego w Sarnowie. Nie zwalnia to jednak gminy z obowiązku nadzoru nad tym miejscem oraz nad pozostałymi na terenie gminy grobami i cmentarzami wojennymi, jak też informowania Wojewody o przypadkach ich likwidacji czy dewastacji (art. 7 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych).

Brak nadzoru i zaniechanie reakcji na nielegalnie podejmowane działania względem danego obiektu jest praktyką niedopuszczalną, bowiem może skutkować doprowadzeniem do nieodwracalnych zniszczeń oraz pozbawieniem cmentarza jego walorów historycznych, naukowych i artystycznych. Powodem powstania tej nieprawidłowości jest niedostateczna znajomość przepisów ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych.

Z obserwacji pracowników udzielających wyjaśnień wynika, że groby wojenne są odwiedzane przez turystów oraz mieszkańców gminy, którzy okolicznościowo, szczególnie w okresie poprzedzającym Święto Zmarłych, zapalają w tych miejscach znicze. Najczęściej odwiedzanym przez turystów, również spoza granic kraju, jest cmentarz wojenny w Szkotowie. Patronat społeczny nad cmentarzami wojennymi w Szkotowie i Michałkach jest sprawowany przez uczniów miejscowych szkół, którzy w ramach lekcji historii porządkują te cmentarze.

[Dowód: akta kontroli str. 63-65; 89-94]

Gmina podejmuje działania na rzecz wykorzystania potencjału kulturowego i turystycznego grobów i cmentarzy wojennych, m.in. poprzez zamontowanie tablic informacyjnych i kierunkowych, co w tym zakresie zostało pozytywnie ocenione. Ponadto, na stronie

internetowej Gminy, w zakładce dotyczącej wydarzeń turystycznych, znajduje się informacja o zorganizowanej w 2014 r. największej w Polsce rekonstrukcji walk Wielkiej Wojny na Froncie Wschodnim, w której wzmiankowano o udziale ponad 200 rekonstruktorów z Polski i zagranicy (Rosja, Ukraina, Białoruś, Litwa) oraz prawie 5 tysięcznej widowni. Kontrolującym okazano również foldery turystyczne i przewodniki, w których przedstawiono m.in. szlaki rowerowe, rys historyczny gminy ze zdjęciami i opisami bitew oraz powstałymi w ich wyniku cmentarzami.

- Ocena cząstkowa: Działalność jednostki w kontrolowanym obszarze ocenia się **pozytywnie z nieprawidłowościami.**

6. Wizytacja grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na terenie gminy.

W dniu 26 października 2021 r., w obecności kierownika Referatu Inwestycji i Gospodarki Terenowej przeprowadzono oględziny grobów i cmentarzy wojennych ujętych w ewidencji i objętych bieżącą opieką, a także cmentarze wojenne w miejscowości Zakrzewko i Browina.

W wyniku oględzin ustalono, że obiekty, na których prowadzono prace w 2021 r., były uporządkowane i okresowo oczyszczane. Widoczne były na nich ślady upamiętnienia (znicze). Kontrolujący zaobserwowali, że podjęto działania w kierunku oznakowania i turystycznego uatrakcyjnienia obiektów cmentarnictwa wojennego.

Stwierdzone w trakcie oględzin uchybienia dotyczyły m.in.:

- cmentarz wojenny z I wojny światowej w Sarnowie Kolonia Ginter - niektóre płyty nagrobne są niekompletne bądź sklejone z fragmentów,
- cmentarz wojenny z I wojny światowej w Zakrzewku – kompozycja cmentarza jest zatarta, teren jest nieczytelny, zadrzewiony, zarośnięty krzakami oraz zasypany śmieciami,
- kwatera wojenna żołnierzy armii niemieckiej i armii rosyjskiej z I wojny światowej w Lipowie - znacznie zniszczone niektóre kamienne stele oraz drewniany krzyż, z którego odpadło porzecznne ramie,
- cmentarz wojenny żołnierzy armii niemieckiej i armii rosyjskiej z I wojny światowej w Szkotowie - drewniany krzyż łaciński jest złamany i przewrócony,
- cmentarz wojenny żołnierzy armii rosyjskiej z I wojny światowej w Browinie – drewniany płot jest spróchniały, połamany i w większości przewrócony. Jeden z dwóch krzyży prawosławnych przewrócony. Cały teren zarośnięty i przysypany uschniętymi liśćmi.

Stwierdzone powyżej uchybienia, wynikające z ograniczonych możliwości finansowych budżetu w zakresie środków na prace renowacyjne, a także nieobjęcia bieżącymi pracami porządkowymi pozostałych cmentarzy wojennych, prowadzą do stopniowej degradacji tych obiektów.

Gmina Kozłowo w poprzednich latach, m.in. odrestaurowała cmentarz wojenny w Szkotowie, uczytelniła i oznakowała teren cmentarza wojennego w Michałkach, a także kwaterę wojenną w miejscowości Lipowo. Niezależnie jednak od powyższego, z uwagi na upływ czasu i oddziaływania przyrody, należy zaplanować, i w miarę możliwości finansowych oraz rynkowych, podjąć działania przyczyniające się do poprawy stanu zachowania nagrobków mogił wojennych, w przeciwnym razie nie przetrwają dla następnych pokoleń.

[Dowód: akta kontroli str. 64-83]

- Ocena cząstkowa: Działalność jednostki w kontrolowanym obszarze ocenia się **pozytywnie z uchybieniami**.

Pozytywnie oceniono:

- 1) ujęcie w dokumentach organizacyjnych jednostki zadania objętego kontrolą (regulamin organizacyjny), a tym samym realizację zalecenia pokontrolnego wydanego po kontroli w 2015 r.,
- 2) prowadzenie wyodrębnionej ewidencji księgowej dochodów i wydatków dokonywanych ze środków z dotacji otrzymanej na podstawie Porozumienia z Wojewodą,
- 3) podejmowanie działań w kierunku wykorzystania potencjału kulturowego i turystycznego poprzez wydanie folderów i przewodników turystycznych, zamieszczenie informacji na stronie internetowej Urzędu Gminy, a także umieszczenie tablic informacyjnych i kierunkowych przed obiektami,
- 4) rzetelność prowadzonych prac na grobach wojennych o charakterze porządkowo-konserwacyjnym.

Stwierdzono uchybienia w zakresie:

- 1) nieprawidłowego oznaczenia i prowadzenia teczki aktowej z ewidencją grobów i cmentarzy wojennych, co zostało usunięte w trakcie kontroli,
- 2) nierzetelnego prowadzenia ewidencji grobów i cmentarzy wojennych w zakresie informacji o wpisie obiektów do gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, w celu zapewnienia lepszej ochrony konserwatorskiej,
- 3) braku zaplanowania i prowadzenia prac renowacyjnych na grobach i cmentarzach wojennych, przyczyniających się do poprawy stanu ich zachowania.

Stwierdzono nieprawidłowości w zakresie:

- 1) nie wykonania zalecenia pokontrolnego, wydanego po poprzedniej kontroli problemowej, w formie właściwego zredagowania zapisu powierzonego zadania w zakresie czynności pracownika,

- 2) niewłaściwego prowadzenia ewidencji grobów i cmentarzy wojennych w zakresie sporządzenia kart ewidencyjnych dla wszystkich obiektów występujących na terenie gminy,
- 3) nierzetelnego sprawowania dozoru nad stanem grobów i cmentarzy wojennych, w przypadku obiektów nieobjętych bieżącą opieką.

Do ustaleń kontroli nie zostały wniesione zastrzeżenia.

Mając na uwadze powyższe oceny i wnioski, wnoszę o:

- 1) uzupełnienie kart ewidencyjnych obiektów cmentarnictwa wojennego na terenie gminy Kozłowo w zakresie ochrony konserwatorskiej, na podstawie wpisu do wojewódzkiej/gminnej ewidencji zabytków,
- 2) założenie karty ewidencyjnej dla pozostałych grobów i cmentarzy wojennych położonych na terenie gminy, a następnie ocenę ich stanu technicznego i zapewnienie ochrony przed całkowitym zatarciem.

W sytuacji, gdy miejsca pochówku nie zostaną odnalezione w terenie, zamieszczenie jednoznacznego wpisu o tym fakcie w karcie ewidencyjnej tego obiektu.

Jeden komplet kart ewidencyjnych wraz z załącznikami, nowo założonych i uzupełnionych o powyższe wskazania, należy przekazać do Wydziału Polityki Społecznej. Dane zawarte w ewidencji podlegają aktualizacji, adekwatnie do działań prowadzonych na obiektach, wpływających na zmianę ich wyglądu oraz w zakresie dodatkowych informacji.

- 3) zaplanowanie i podjęcie działań, stosownie do posiadanych środków finansowych oraz po uzyskaniu zezwolenia organu konserwatorskiego i Wojewody Warmińsko-Mazurskiego - zgodnie z wymogami określonymi w art. 5 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, przyczyniających się do zahamowania procesu degradacji grobów i cmentarzy wojennych na terenie gminy i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania, w szczególności w przypadku obiektów nieobjętych bieżącą opieką.
- 4) preredagowanie zapisu zadania dotyczącego opieki nad obiektami cmentarnictwa wojennego w zakresie czynności pracownika, w sposób odzwierciedlający obowiązki związane z jego realizacją, np. „organizowanie i sprawowanie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi”,
- 5) zapewnienie sprawowania bieżącego dozoru nad stanem grobów i cmentarzy wojennych, a w przypadku stwierdzenia uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym bądź innych zdarzeń podejmowanych bez stosownych uzgodnień i zezwoleń – niezwłoczne zawiadomienie o tym wojewody, zgodnie z wymogiem określonym w art. 7 ust. 2 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych.

Wojewoda, w związku ze sprawowaniem ogólnego zarządu nad grobami i cmentarzami wojennymi, musi posiadać pełną wiedzę o wszystkich zdarzeniach

polegających m.in. na znieważeniu, uszkodzeniu lub niszczeniu grobów i cmentarzy wojennych.

Proszę Pana Wójta o podjęcie działań mających na celu usunięcie stwierdzonych uchybień i nieprawidłowości oraz o poinformowanie Wojewody Warmińsko-Mazurskiego w terminie 21 dni od dnia otrzymania niniejszego wystąpienia, za pośrednictwem ePUAP, o sposobie wykorzystania uwag i wniosków oraz wykonania zaleceń, a także o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia działań.

Jednocześnie informuję, że stosownie do art. 48 ustawy o kontroli w administracji rządowej, od wystąpienia pokontrolnego nie przysługują środki odwoławcze.

**WOJEWODA
WARMIŃSKO-MAZURSKI**

Artur Chojecki